

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΙΤΑΝΕΙΑ ΕΠΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ (14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 641)

Υ Π Ο

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Δ. ΜΟΣΧΟΝΑ

Μεγ. Ὑπομνηματογράφου
τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρέων

Εἰς τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ἄμρ Ἐμπν Ἐλ Ἀς, κατακτητοῦ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Πατριάρχης καὶ Πάπας Ἀλεξανδρείας Κῦρος, ὁ ἀπὸ Φάσιδος τοῦ Καυκάσου, ὑπῆρξε διορατικὸς καὶ εὐστροφος. Οἱ ἰθύνοντες τὸ Βυζαντινὸν Πεντάγωνον στρατηγοὶ ἀνένηψαν μόνον ὅτε ὁ Ἄμρ συνῆψε μάχας καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος τὰ ἐπίλεκτα τάγματα τοῦ Ἡρακλείου τὰ ἄλλοτε κατατροπώσαντα τὸν Χοσρόην. Κατ' αὐτούς, ὁ Ἄραψ τῆς ἐρήμου ἦτο περαστικὸς σιμὸν καὶ θὰ ἀπῆρχετο ἐξ Αἰγύπτου, πληρώσας δώρων τὴν δεξιὰν αὐτοῦ. Ὁ Κῦρος ἀντέκρουσεν ὅτι οἱ Ἄραβες ἐλθόντες, ἰδόντες καὶ νικήσαντες, δὲν θὰ ἀπῆρχοντο, ἀλλὰ θὰ ἔμεναν, διὸ καὶ συνῆψεν ἀνακωχὴν μετὰ τῶν Ἀράβων πολιορκούντων τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Αἰγυπτιακὴν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν πρὸς συνάντησιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου. Παρουσιασθεὶς ὁ Πατριάρχης ἐξήντησε τὴν εὐγλωττίαν, παρουσιάζων τοὺς Ἄραβας ὡς ἀνδρείους καὶ ἵπποτικὸς ἀντιπάλους. Σημειωτέον ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεώρουν, κατ' ἀρχάς, τοὺς Ἄραβας ὡς αἵρεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ οὐχὶ ὡς Μονοθεϊστικὴν θρησκείαν. Ὁ γηραιὸς Ἡράκλειος ἐσιώπα κατηφής, ὅταν ὅμως ὁ Κῦρος ἐτόλμησε νὰ εἰσηγηθῆ ὅπως ὁ Αὐτοκράτωρ δώσῃ εἰς γάμου κοινωνίαν Βυζαντινὴν Πριγκήπισσαν εἰς τὸν Ἄμρ, ὁ Ἡράκλειος ἐξάνεστη: «Κύριε Πατριάρχα» εἶπε «Πριγκήπισσαι τῆς Βασιλευούσης δὲν προσφέρονται ὡς δέλεαρ», καὶ διατάξας τὴν σύλληψιν τοῦ Πατριάρχου ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν εἰς μίαν τῶν μονῶν τῶν Πριγκηπονήσων. Ὁ Ἄμρ κυριεύσας τὴν Βαβυλῶνα ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς ὀχυρᾶς Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους 641. Ἐν τῷ μεταξύ, ἀποβιώσαντος τοῦ Ἡρακλείου, ἐβασίλευσεν Ἡρακλεωνᾶς σὺν τῇ Βασιλίσῃ Μητρὶ Μαρτίνῃ. Ὁ Κῦρος συνεχωρήθη ἀπὸ τὴν Μαρτίναν καὶ ἐνετάλη ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῆς θαλασσοῦ ὁδοῦ, τῶν Ἀράβων μὴ διαθετόντων στόλον. Εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἀλεξάνδρειαν, Πράσινοι καὶ Βένετοι διεπληκτίζοντο καὶ ἤριζον, ὅτε κατ' Αὐγούστον ἐπέστρεψεν ὁ Κῦρος, φέρων συστατικὰ τῆς Αὐτοκρατείας, πρὸς τὸν Αὐγουστάλιον Ἀλεξανδρείας. Χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις ἐχύθη ἀνὰ τὴν πόλιν, τὴν ἑλληνικωτάτην Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Κό-

πτης, Ἰωάννης Ἐπίσκοπος Νικίου, ἔγραφεν ἀργότερον· «Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἡ πόλις ἠὺχαρίστησε τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τοῦ Καυκασίου (Κύρου)». Ἐτερος Κόπτης, Σαμουήλ ὁ Καλαμῶνος, ἐστόλιζε τὸν Κύρον δι' ἡκιστα χριστιανικῶν ἐπιθέτων (Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Σατανᾶ, Μέγας Δράκων, Ἀντίχριστος, Ψευδοαρχιεπίσκοπος)...

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου 641 ἐωρτάσθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διὰ τελευταίαν φορὰν ἡ Ἐορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ διὰ πανδήμου Λιτανείας ἀνά τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Ἐνῶ φρουροὶ ἠγρυλλοῦν ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν, κύματα λαοῦ κατέκλυσαν τὸν Εὐνοστον, νῦν Ἀνατολικὸν Λιμένα, καὶ λιτανεῖα τεραστία ἐξεκίνησε ἀπὸ τὸ Μοναστήριον τῶν Ταβεννησιωτῶν ἀπὸ τὴν Κάνωπον (Ἄμποῦ Κύρ), διὰ τῶν ὁδῶν, προηγούμενου τοῦ Πατριάρχου Κύρου, ὑποῦντος Τεμάχιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μὲ τὸ ὅποῖον τὸν εἶχε ἐφοδιάσει ἡ εὐσεβὴς Βασιλισσα Μήτηρ Μαρτίνα. Ἡ Λιτανεῖα ἔφθασεν εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν τοῦ Καισαρείου, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποῖου ἠγείροντο δύο Ὀβελίσκοι. Ἐκεῖ, ὁ Πατριάρχης ἐμνήσθη μετὰ δακρῶν τοῦ θανόντος Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ ἀνεπόλησε τοὺς θριάμβους του κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Χοσρόη, ὅταν ὕψωνε τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἀνεφώνει:

«Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ὁ ὑπερήφανος καὶ Θεομάχος Κέσρα
»Ἐπεσε καὶ ἐπτωματίσθη εἰς τὰ καταχθόνια».

Ἐψάλη ἡ Φήμη τῆς Αὐτοκρατορικῆς Οἰκογενείας.

«Εὐτυχῶς τῇ Πολιτεία (τρὶς)
«Ἀναστασίαν Μαρτίνα Αὐγούστα, ΤΟΥ ΒΙΓΚΑΣ.
«Κωνσταντῖνε Αὐγουστε, ΤΟΥ ΒΙΓΚΑΣ.
«Ἡρακλέωνα Αὐγουστε, ΤΟΥ ΒΙΓΚΑΣ.
«Δαυὶδ Καῖσαρ, ΤΟΥ ΒΙΓΚΑΣ.
«Μαρτῖνε, Νωβελίσσιμε, ΤΟΥ ΒΙΓΚΑΣ.

Εἶπετο ἡ στιχομυθία:

Ἄ Χορὸς — Υἱὲ
Ἄ Λαὸς — Θεοῦ
Ἄ Χορὸς — Νίκη, Νίκη, Νίκη...
Ἄ Λαὸς — Ἄγιε Τρισάγιε ζωὴν καὶ δόξαν δὸς αὐτοῖς
Ἄ Χορὸς — Ἄ βοηθῶν τοῖς Δεσπόταις
Ἄ Λαὸς — Εἰς ὁ Θεὸς
Ἄ Χορὸς — Σὺ αὐτοὺς σῶσον
Ἄ Λαὸς — Ναί, Κύριε, τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνον...

Καὶ τώρα, ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν αἰνιγματικὴν διαγωγὴν τοῦ Κύρου μετὰ τὴν Λιτανείαν. Ἀνήσυχον πνεῦμα παρὰ τοὺς ἐνθαρρυντικούς του λόγους πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, παρὰ τὴν φαινομενικὴν χαλάρωσιν τῆς πολιορκίας, ὁ Κύρος, βλέπων τὸ ἀδιέξοδον καί, πιθανόν, ὑπακούων εἰς μυστικὰς ὁδηγίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ἀράβων ὡς Ἐκκλησιαστικὸς ἐκπρόσωπος καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Βυζαντίου Αὐγουσταλίου Ἀλεξανδρείας, δικαιολογῶν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινοκρατίας, εἶχον καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ διὰ τοῦτο, ἐμισοῦντο ὑπὸ τῶν γηγενῶν τῶν ὁποίων ὁ ἀγελάρχης ἐκρύπτετο ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐλθὼν, διὰ δευτέραν φοράν, εἰς Βαβυλῶνα ὁ Κύρος ἐπέτυχε καὶ συνῆψεν ἀνακωχὴν πρωτάκουστον διὰ τὴν ἐποχὴν ὡς ἀναφέρει ὁ Ἄραψ ἱστορικὸς Ἐλ Τάμπρι.

Ἡ Ἀνακωχή, ὑπογραφεῖσα τὴν 8ην Νοεμβρίου 641, ἦτο διαρκείας ἑνδεκα μηνῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου ἐθεωροῦντο ὡς «Ἄχλ Ἐλ Κιτάμπ», ἦτοι Λαὸς τῶν Ἁγίων Γραφῶν, δὲν ἐθεωροῦντο Καφίρηδες, εἰδωλολάτραι ἢ Γιαβούρηδες [Γέβροϊ], Πυρολάτραι, ἀλλὰ ἐλάμβανον «ζίμμη» προνόμια, καὶ εἶχον ἐξησφαλισμένην τὴν ζωὴν, τὰ περιουσιακά των στοιχεῖα, καὶ ἡ θρησκεία των ἦτο σεβαστή. Οἱ στρατιωτικοὶ ἐπετάσσοντο μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀνακωχῆς νὰ ἐκκενώσουν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, συναποκομίζοντες ὡς καὶ οἱ βουλόμενοι τῶν κατοίκων, τὰ τιμαλφῆ των. Ὅσοι ἔμενον, εἰς ἀντάλλαγμα, θὰ ἐπλήρωνον ἀπὸ ἡμισυ δηνάριον ἕως τρία δηνάρια, φόρον. Τότε, ὁ Κύρος ἐπέστρεψε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν Κων/πολιν, καὶ πληθώραν περγαμηνῶν ἐκ τῶν λειψάνων τῆς καείσης Θυγατρὸς-Βιβλιοθήκης ἐπὶ Θεοφίλου (ὅτε καὶ αἱ μομαὶ ἀκόμη εἶχον καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ ὄχλου). Οἱ Ἀλεξανδρεῖς δὲν ὑπεδέχθησαν καλῶς τὸν ἐντολοδόχον των. Πάντως, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 643 ἐν τρίτον τοῦ ἐκ 12 ἑκατομμυρίων δηναρίων πολεμικοῦ φόρου εἶχε καταβληθῆ εἰς τοὺς Ἄραβας. Ὁ Πατριάρχης αὐτοπροσώπως ἐπεθεώρει τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ὁ Ἄμρ ἔστειλε τακτικῶς ἀγγελιαφόρους οἱ ὁποῖοι ἔξω τῶν τειχῶν ἐκάλουν εἰς παράδοσιν πρὸ τῆς λήξεως τῆς Ἀνακωχῆς. Ὁ Κύρος φοβούμενος τυχὸν λιποψυχίαν, δι' ἐπιστολῆς ἐκάλεσε τὸν Ἄμρ: «Λάλησον, δέομαί σου εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σαρακηνῶν, πρὸς τὸν λαόν μου, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τῶν Ρωμαίων γλῶσσαν». Τοῦτο ὑπενθυμίζει ἀνάλογον περιπτώσιν εἰς τὸ 18ον Κεφ. τῆς Τετάρτης Βασιλειῶν, ὅτε Ραψάκης ὁ Ἀσσύριος, ἐκάλει ἐβραϊστὶ τοὺς Ἱεροσολυμίτας νὰ παραδοθῶσι.

Ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ ἀνέτελλε τὸ ἔτος 642. Ὁ Κύρος βαρέως φέρων τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ὑβριζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν, δὲν ἐζήρηχετο ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἕως οὗ τὴν Μ. Πέμπτην 21 Μαρτίου 642 ἀπέθανε. Τὸ Βυζάντιον ἐδέχθη, τέλος, τὴν συνθηκολόγησιν καὶ τὴν 17 Σεπτεμβρίου ὁ Βυζαντινὸς στόλος ἔφευγε, ἐνῶ τὴν 29 Σεπτεμβρίου ὁ Ἄμρ εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν ὁποίαν ὡς νεαρὸς ἔμπορος εἶχε πρὸ 25 ἐτῶν ἐπισκεφθῆ.

Ἐζήτησε νὰ ἴδῃ πρῶτον ποῦ εὐρίσκετο ὁ Τάφος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὡς εἶχον πράξει πρὸ αὐτοῦ ὁ Αὐγουστος, ὁ Σεβῆρος καὶ ὁ Καρακάλλας, καὶ ἀγγέλλων τὴν εἴσοδόν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἔγραψε τῷ Χαλίφῃ:

«Ἐκυρίευσα πόλιν μετὰ 4.000 παλατίων, 400 λουτρῶν, 400 Θεάτρων, 1.200 πωλητῶν λαχανικῶν, καὶ 40.000 ἐβραίων φόρου ὑποτελῶν».

Καὶ ἐνῶ ἀνέφερε «πωλητὰς λαχανικῶν» οὐδὲ νύξιν ἐποιήσατο περὶ βιβλίων...